

СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Модернізація вищої освіти передбачає оновлення змісту і структури підготовки фахівців з урахуванням суспільних вимог і потреб, підвищення наукового рівня освіти, її новаторської ролі, орієнтацію освіти не лише на засвоєння студентами певної суми знань, а й на розвиток творчих здібностей і якостей особистості, включаючи прагнення вчитися, уміння і бажання діяти, досліджувати, пізнавати.

Одним із важливих напрямів модернізації вищої освіти в сучасний період є підвищення її якості. У свою чергу, нова якість освіти неможлива без творчого самовизначення, самовдосконалення, саморозвитку педагогів, їх професіоналізації. Із цим пов'язана необхідність оновлення змісту вищої освіти, відмовлення від предметного підходу до навчання, метою якого є вивчення наук, передача знань з орієнтацією студентів на засвоєння змісту окремих дисциплін, без особливого зв'язку їх між собою і, в тому числі, із майбутньою професійною діяльністю.

Для подолання цих недоліків в основу сучасних технологій навчання була покладена функціональна модель діяльності спеціалістів, що дозволяє звести до мінімуму головні недоліки предметного підходу – дроблення навчання на велику кількість недостатньо пов'язаних між собою навчальних дисциплін і недостатнє врахування індивідуальних пізнавальних потреб студентів.

З позицій системно-діяльнісного підходу учбовий процес розглядається як єдина функціональна, а не як предметна система. Це обумовлюється плануванням і побудовою чіткої ієрархії цілей знань і умінь, що дозволяє студентам чітко розуміти і цілісно уявляти динамічну модель, схему своєї майбутньої професійної діяльності, яка перебуває в постійному розвитку, і значущість окремої навчальної дисципліни у процесі власного професійного становлення.

Методологія системно-діяльнісного підходу дозволяє представити процес навчання як чітко сплановану систему засвоєння студентами учбово-професійної діяльності, надає простір для розширення і посилення навчання студентів – майбутніх фахівців знанням, умінням і навичкам творчої праці на практико-дослідницькому, науково-дослідницькому і інноваційно-дослідницькому рівнях.

Під впливом системного підходу до змісту вищої освіти почала концентруватися увага на системній організації навчального процесу із точно заданими цілями, досягнення яких може піддаватися точному опису і визначенню, тобто його технологізації.

Як відомо, існують різноманітні визначення поняття «педагогічна технологія», історія якого нараховує більш ніж чотири десятки років. За визначенням, прийнятим ЮНЕСКО, воно трактується як системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що ставить завдання оптимізації засобів і форм освіти і навчання. За В.О. Сластьоніним, це – закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обгрунтований проект дидактичного процесу і має більш високий ступень ефективності, надійності, більш гарантований результат, ніж за використання традиційних методик навчання.

Існує також розуміння педагогічної технології, як сукупності прийомів оптимізації навчального

процесу шляхом аналізу факторів, що підвищують його ефективність на основі конструювання і використання спеціальних прийомів, засобів і методів їхньої оцінки. Вона розуміється і як послідовне і взаємопроникливе сполучення основних складових педагогічного процесу, що забезпечує на ефективному рівні активне засвоєння програмних знань при одночасному формуванні особистості студента.

Спільним у всіх визначеннях є спрямованість педагогічної технології на підвищення ефективності навчального процесу. Тому сучасні технології навчання передбачають впровадження системно-діяльнісного підходу із виділенням певних навчальних одиниць (модулів), взаємозалежних і взаємопов'язаних між собою, націлених на рішення освітніх задач і формування певних видів діяльності.

Системно-діяльнісний підхід до формування навчальних планів і програм націлений на міждисциплінарний синтез, основою якого виступає професійна діяльність спеціаліста, її окремі види, формування якої являється головною метою всіх дисциплін спеціальності (з урахуванням специфіки кожної з них). В його основі лежать такі положення:

- єдність методології викладання всіх дисциплін;
- застосування інноваційних технологій навчання, що дозволяють перейти від пасивних методів навчання до активних, в основі яких лежить власна творча, активна пізнавальна діяльність студентів;
- розширення самостійності студентів у поєднанні з посиленням вимог до формування ключових компетентностей спеціалістів.

Ключові компетентності є міжгалузевими знаннями, уміннями та здібностями, які необхідні для адаптації та продуктивної професійної діяльності. Це поняття, за Е.Н. Камишанченко, включає результати навчання, що виражають «прирошування» знань, умінь, навичок, досвіду особистісного саморозвитку, творчої діяльності і досвіду емоційно-ціннісних відносин. Воно пов'язане із поняттям професійної компетентності, що розглядається як комплекс професійних знань і значущих професійних особистісних якостей, які визначають ефективність професійної праці [Зеєр С.Ф.]. Таким чином, поняття «професійна компетентність» виражає значення традиційної тріади «знання, уміння, навички», пов'язує її компоненти, дає змогу описувати реальний рівень підготовки спеціаліста – випускника вищої школи.

Саме на таких засадах була складена структурно-логічна схема дисциплін кафедри дошкільної педагогіки Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського [Карпова Е.Е.]. В ній не лише представлена динаміка розгортання окремих навчальних дисциплін педагогічного циклу на всіх етапах підготовки майбутнього фахівця у галузі дошкільної освіти – від бакалавра до магістра, а й логіка, система їх взаємозв'язку і взаємозалежності. Цей же принцип був покладений і в основу складання навчальних програм циклу педагогічних дисциплін за вимогами кредитно-модульної освіти.

Проектування складу навчальної дисципліни згідно системно-діяльнісного підходу до організації навчального процесу передбачає побудову чіткої ієрархії цілей навчання, які реалізуються у певних уміннях, що підлягають перевірці; ретельно підібрану і належним чином структуровану учбову інфор-

мацію, яка має бути засвоєна; програму пізнавальної діяльності студентів і програму керівництва нею; програму контролю і корекції діяльності студентів, а також оптимізовану структуру організаційних форм і методів навчання.

Так, якщо задачами курсу «Вступ до спеціальності», що розпочинає цикл педагогічних дисциплін, які забезпечують теоретичну і практичну підготовку майбутніх педагогів з дошкільної освіти до професійної діяльності є формування системи базових понять, що розкривають сутність професійної діяльності педагога з дошкільної освіти; сприяння орієнтації і адаптації студентів як суб'єктів навчальної і професійно-педагогічної діяльності; створення позитивної мотивації щодо вибору професії та її засвоєння; сприяння розвитку потреби у професійному саморозвитку і самовдосконаленні, використання особистісного потенціалу у розв'язанні навчальних і професійно зорієнтованих проблем; формування свідомого ставлення до процесу оволодіння професією педагога з дошкільної освіти; ознайомлення зі структурою та вимогами процесу підготовки до професійної діяльності педагога з дошкільної освіти. То курс «Методика викладання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах», який згідно навчального плану вивчається у XII семестрі в рамках підготовки магістрів, передбачає виконання таких завдань:

- усвідомленого і міцного засвоєння магістрантами специфіки та особливостей процесу навчання у ВНЗ, методології та сучасних методик викладання педагогічних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах, змісту і форм організації самостійної пізнавальної діяльності студентів, опанування основних документів, які регламентують діяльність і перспективи розвитку ВНЗ освіти в Україні, а також пов'язаних із безпосередньою роботою викладача (базовий навчальний план, навчальна програма, робоча навчальна програма дисципліни);

- набуття магістрантами вміння використовувати теоретичні знання з методики викладання педагогічних дисциплін під час педагогічної практики у вищому закладі освіти; структурувати зміст навчального матеріалу за його компонентами, виділяти знання та вміння, що мають засвоюватися студентами у ВНЗ; усвідомлено добирати форми та методи навчання та виховання залежні від мети навчальної діяльності та індивідуальних здібностей студентів як суб'єктів навчання та виховання тощо; аналізувати навчальні заняття та визначати їх ефективність;

ЛІТЕРАТУРА

1. Боголюбов В.И. Педагогическая технология: эволюция понятия // Сов. Педагогика. – 1991. - № 9. – С. 123-128.
2. Беспалько В.П. и др. Системно-методическое обеспечение учебно- воспитательного процесса подготовки специалиста.: Учебно-методическое пособие. - М.: Высшая школа, 1989.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. – Екатеринбург, 2000. – 368 с.
4. Назарова Т.С. Педагогические технологии: новый этап эволюции? // Педагогика. – 1997. - № 3. – С. 20-27.
5. Сікорський П.І. Якість вищої освіти – основна вимога Болонського процесу. // Освіта. – 2004. – 14-21 квітня. – С. 3-5.

- формування і розвиток навичок творчого і критичного мислення, оцінної діяльності, планування і аналізу аудиторної і поза аудиторної роботи з педагогічних дисциплін, виховної і науково-методичної роботи; розшукувати, систематизувати, зберігати та узагальнювати необхідну інформацію з питань курсу;

- формування відповідального ставлення до ролі викладача ВНЗ, прагнення підвищувати свою професійну майстерність.

З метою виявлення об'єктивного складу цільових установок підготовки як за спеціальністю в цілому, так і по окремій дисципліні використовуються емпіричний метод (аналіз тих видів діяльності, що існують у практиці і підбір належних типових завдань і проблемних ситуацій) і теоретико-експериментальний, що передбачає побудову моделі, яка сформована на основі аналізу діяльності фахівця. Діагностичне завдання мети визначає особливості технологічно побудованого навчального процесу: визначення еталонів для оцінки результатів навчання і на цій основі концентрація зусиль педагога і студентів на конкретних задачах, що забезпечує координацію і взаємозв'язок різних етапів навчального процесу.

На основі виявлених в процесі такого планування видів діяльності розробляються програми умінь і знань. При цьому під програмою умінь розуміється перелік всіх умінь, які були виявлені в процесі аналізу дисципліни на основі системно-діяльнісного підходу, який передбачає перехід від вузько спрямованих умінь до формування базових умінь. Ця програма стає основою формування знань, що відображає логіку постановки мети від кінцевих результатів навчання.

Теоретичним базисом для формування всіх видів діяльності студентів в рамках навчальної дисципліни виступає програма знань. Це перелік основних теоретичних положень, які розкривають основні поняття про об'єкти, процеси і методи в конкретній науковій області, яка є основою формування учбово-професійної діяльності.

Чітко сформульовані цілі і задачі кожної навчальної дисципліни, конкретизований і узгоджений між собою зміст в рамках ієрархії моделі навчального процесу не дозволяють викладачу уклонитися від їх реалізації до отримання кінцевого результату і дають змогу визначити спосіб контролю цього результату, запобігають непродуктивному повторенню окремих тем, сприяють підготовці педагогічних кадрів, здатних ефективно і творчо працювати в нових, динамічно змінюваних умовах сучасного українського суспільства.

6. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования : от деятельности к личности : учебное пособие для слушателей факультетов и институтов повышения квалификации преподавателей ВУЗов и аспирантов. - М.: Аспект Пресс, 1995.

7. Содержание инвариативных и вариативных знаний по педагогике. – Рязань, 1995. – 32 с.

8. Якименко Ю. Кредитно-модульна система як важлива складова інтеграції вищої освіти України до загальноєвропейського освітнього простору (Болонський процес) // Вища школа – 2004. - № 1. – С. 50-63.

Подано до редакції 17.10.05

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты использования системно-деятельностного подхода к организации учебного

процесса, направленного на подготовку специалиста в области дошкольного образования, и его значение в модернизации высшего образования.

SUMMARY

The article analyses some theoretical and practical aspects of introducing the system-activity approach into organization of educational process aimed at training a specialist of pre-school education and importance of the approach in modernization of higher education.
